

Hierarkiseringen kendes i mange versioner: "I begyndelsen skabte Gud Himmelen og Jorden." (Første Mosebog). "Alle *ting* ere blevne til ved det (Ordet), og uden det blev end ikke een ting til af det, som er." (Johs. 1,3). I den græske filosofi er der en lignende rangorden, f.eks. i Diotimas samtale med Sokrates i Platons Symposium: Ved at stige op fra enkelte skønne ting, virksomheder og kundskaber nås selve det skønne *i og for sig*.

I sprogfilosofien (og næsten alle filosoffer har gjort sig tanker om sproget) kan man genfinde tendensen i tilsidesættelsen af *skriften*, som anses for at forvanske *ideen*. I en mellemposition er *talen*, der er ideens privilegerede udtryksform, solidarisk med ideen, jvf. Johs. 1,1: Ordet var hos Gud.

Denne tretrinsinddeling har vist sig omfattende anvendelig ved kortlægning af metafysikken, og generaliserer man ved at bruge de græske betegnelser indholdet heri, får man en referensramme for metafysikken som sådan, dvs. en tilværelsesmodel for den vestlige kultur. I skemaet opsamles nogle af de vigtigste prædikater hentet fra Bibelen og den græske filosofi:

eidos (ideen) / logos (talen)	//	gramma (skriften)
immateriel		materiel
indre		ydre
indhold		udtryk
forståelse		sansning
lys		mørke
lov		kaos
god		ond

1.2. *Den dialektiske text-teori*: Metafysikken blev afgørende anfægtet i løbet af forrige århundrede. Under-texternes oprør mod over-texterne blev en mulighed. Der fulgte mange revolutioner efter den franske og meget materialistisk filosofi efter den idealistiske. I den mest bastante marxisme og freudianisme blev de nederste, oversete og fortrængte text-lag hentet frem som målestok for de øverste: økonomien og drifterne gik forud for filosofien og menneskets konkrete adfærd.

Det vigtigste resultat af denne bevægelse er nok den dialektiske materialisme: en teori om texternes dialektik. Ingen text kan heri være sin egen begrundelse, dvs. eksistere i og for sig. Over-texten, eidos, hvis grænse mod den textuelle grund var befæstet af ontologiske principper, ses nu selv som output af text-dialektikken, der således gøres til over-text, men med den forskel, at den er foranderlig og sikrer storskiftet med den textuelle grund. Ved at kalde denne text GRAMMA markeres, at den tjener som under-texternes talerør, og at den som skriften er historisk foranderlig.

I en vis forstand er den dialektiske text-teori en teori om den textuelle grund, idet den retter opmærksomheden mod de til enhver tid fortrængte

og dominerede text-lag som en mulig basis for en produktion, der kan indvinde stykker af den textuelle grund og udskille andre. Udviklingen går fra en textuel reproduktion, hvor under-texterne fungerer på over-texternes betingelser, mod en textuel produktion, der muliggør en kontinuerlig omlejring af text-hierarkiet, og måske henimod et text-demokrati.

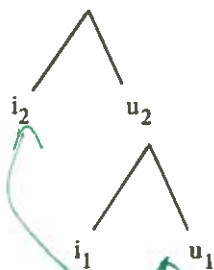
1.3. *Litteratur og text*: Jeg har nævnt litteraturen som sted for text-teorien og kunne nemt give konkrete eksempler. Det gennemgående tema er personernes udvikling vist som en opstigen fra usandhed, fremmedgjorthed etc. til den sande forståelse af tilværelsen. Forståelsen fremstilles som kilde til lykken og misforståelsen eller den manglende forståelse som tragisk. Hvadenten disse værker i traditionel forstand er metafysiske eller ej, har de ved deres entydige hierarkisering af værdierne væsentlige træk tilfælles med den metafysiske text-teori.

Endnu mere generelt findes text-hierarkiet dog derved, at det litterære værk på en gang er både sprog og mening, og litteraturforskningen har da også udarbejdet modeller, der angiver dette. Bedst kendt er nok lagmodellen hos Wellek & Warren, men også i den hjemlige forskning kan man finde eksempler, et af dem er lagmodellen i Finn Brandt-Pedersens "Tekstlæsning". Jeg skal i det følgende demonstrere i hvilken grad også denne model har metafysiske træk.

Lagenes rækkefølge er den velkendte: fra de ydre (grafiske, lydige) til de indre (betydningsenheder, den "filosofiske mening"). Der mærkes en vis uro herover (p. 21-22), men det er dog karakteristisk, at iagttagelser i de ydre lag altid finder deres målestok længere inde i modellen, aldrig omvendt. Der tales f.eks. om grafiske træk, "der giver teksten en så markant struktur, at en fortolkning af historien omtrent kan bygges på disse steder alene." (p. 26). De ydre lag er tjenende eller hjælpende. På samme måde leder billederne ind til generelle erfaringer: "Måske kan man fra dette gå videre og hævde, at al digtning er billedtale, — i den forstand, at et digt altid endegyldigt drejer sig om menneskelige erfaringer..." (p. 61). Ønsket om overst i hierarkiet at finde de irreduktible størrelser, hvortil alle historiske variationer er fastgjort, ses også i bemærkningen om de Jung'ske arketyper (p. 61).

Set fra den modsatte side er det Brandt-Pedersen magtpåliggende at fremhæve de inferiore text-lags lydighed mod over-texten: udsagnet. "Det er under hele arbejdet med den lagdelte tekstmodel forudsat, at et værk udgør en helhed med et samlende princip. At fortolke værket er at udlede dette princip. Ethvert træk i teksten må være underordnet dette princip." (p. 80). En god tekst begynder ikke at modsige sig selv, og den gode tekst opleves desuden som "væsentlig og vedkommende" (p. 85-86), selv om Brandt-Pedersen dog ikke tør udråbe denne sammenhæng til en altid gyldig regel.

Lagmodellens hovedtræk genfindes i det såkaldte konnotationssprog, der skulle dække det litterære sprog. Et primært udtryk (u_1) og indhold (i_1) bliver under ét udtryk (u_2) for det sekundære indhold (i_2 – den dybere mening).

Her kan man mere direkte se forbindelsen til text-modellen: u_1 er gramma, i_1 er logos, i_2 er eidos, jvf. Per Aage Brandts artikel i Poetik III, 1.

Den dialektiske text-model, der er skitseret i 1.2. kan også her tjene som gyldigt alternativ. Idet hypotesen om det samlende princip forlades, opstår muligheden for text-lagenes dialektik. Værkerne begynder at dementere de historier, de ikke er holdt op med at fortælle, og de indiskutable værdier løsnes fra deres ontologiske status, idet de erstattes af GRAMMA: en "poly-logisk" artikulation.

Den traditionelle litteraturkritik har ikke overset skriftens særlige udvikling i den nyere litteratur, selv om dette træk ihærdigt er blevet læst ind i allerede kendte forståelsesmønstre: Et splintret sprog betyder en splintret sjæl. Generelt kan man sige, at hvis det moderne værk ikke er forblevet ufordøjet, fordøjes det i tillempet form: Humanistisk-etisk – det at være menneske. Kommercielt – det at være bog. Æstetisk – det at have "kunstnerisk" værdi. Men ikke som produktion – det at bearbejde en given textualitet.

2. Det er analysens mål at vise, hvorledes text-arbejdet også findes i et ældre værk som arabesken. Det, der for eidos-analysen er en konkret løsning af en konflikt, modificeres eller modsiges på lavere analyseniveauer, uden at nogen artikulation udelukker andre. Den ny analysemodel bringer dialektikken frem i den gamle:

- GRAMMA : Analyse af teksternes interaktion.
 eidos : Analyse af den "dybere" mening.
 logos : Analyse af fiktionen, den direkte mening.
 Gramma : Analyse af skrift, lyd, syntaks etc.

Niveaurnes berøringsflade er tilværelsesmodellen, der er omtalt i 1.1. Prædikaterne heri tematiseres på alle sprogets niveauer, og analysen skal angive om der er kongruens mellem positive og negative valoriseringer.

I analysen af de enkelte niveauer har jeg søgt at inddrage tidligere gennemgange af arabesken, og jeg skal til slut omtale disse nærmere: Torben Broström: p. 161–77 i "Labyrint og Arabesk". Knud Wentzel: især p. 67–75 i "Den erindrende Faun". Oluf Friis: p. 269–79 i "Festskrift til Paul V. Rubow".

Min metode har været formaliserende. Netop ved at ekspliciterer modellerne begynder disse at stille spørgsmål til læsningen, der ellers var forblevet uspurgt. Det skal understreges, at modellerne ikke tjener som norm, men som arbejdsredskab.

2.1. *Gramma-analysen*: Broström anfører det som Georg Brandes' iagttagelse, at "formen integreres i indholdet, bevidsthedsstrukturer bliver bestemmende for digtets udseende." Der er her tale om den lydige skrift, der retter sig efter en oprindelig intention. Oplevelsen af tilværelsen som en arabesk (se leksikondefinitionen) omsættes i kunstnerisk form. Finn Brandt-Pedersen har en lignende iagttagelse i "Anvendt Metrik": Variation i det rytmiske skema peger på en tilsvarende variation i indholdet.

Det er nu et spørgsmål, om ikke Broströms senere bemærkninger om arabesken i almindelighed også gælder for Jacobsens arabesk: "Den ironiske holdning er et konstituerende træk ved digtet (Rimbauds "Les Ponts"). Digteren drives med nødvendighed til udtryk, men indser samtidig umuligheden deraf. Derved får arabesken tillige karakter af groteske (Broströms fremhævelse), et genrebegreb, som er beslægtet med arabesken, men i almindelighed bruges som en indholdsbestemmelse. Det afgørende ved grotesken er den pludselige karakter af fremmedhed ved tilværelsen den fremmaner." Sproget begynder at følge sine egne regler. De traditionelle læsninger bliver absurde. "Ting beskrives for de benævnes; deres betydning, deres symbolværdi undertrykkes", siger Broström. Skriften er altså ved at tage magten fra meningen. Gramma euforiseres, eidos og logos dysforiseres.

Forskellen mellem Jacobsen og Rimbaud er for Broström, at Jacobsen bevarer tilknytningen til stoffet, dvs. til "mening" for en traditionel fortolkning, hvorimod Rimbaud har valgt stoffet vilkårligt, som "et påskud for en ellers nogen dynamik". Jeg skal her give nogle eksempler på Jacobsens skriftstruktur, men jeg tager senere det generelle problem op igen.

Et gennemgående træk i digtet er gentagelsen af ord og linjestumper. Dette træk er uden indholdsmæssig effekt og virker elementært sanseligt: der føles på sproget. Se linjerne 1–2, 11–12, 24–25, 35–36, 40–41, 83–84. Den udprægede "skævhed" i nogle af disse konstruktioner leder tanken hen på ordspil, der netop forskyder opmærksomheden fra indhold til udtryk. Se linje 63:

Sælsomme Bolger af sælsom Lyd

Virkningen er i sig selv sælsom, idet to forskellige substantiver udstyres med det samme prædikat. 'Bølger' bruges metaforisk og bringes derfor på niveau med 'Lyd' ved hjælp af prædikatet, hvorefter dette forskyder hele sætningen i en ny retning: det var en metaforisk 'Lyd' fra fortidens vilde liv.

I linjerne 76–79 danner ordet 'Sorg' et selvstændigt spatialt mønster:

– Hellige *Sorg* i dit Blik,
Sorg, der ej kan hjælpes,
 Haabløs *Sorg*.
 Brændende, tvivlende *Sorg*.

Endelig kan nævnes linjerne 90–91:

Tusind Timers Liv i Langsom Liden,
 Langsom Løben ud i Dodens Liden?

De mange muligheder for en lydlig, grammatisk og metrisk strukturering ved at parallellisere de to linjer fører kun én vild i indholdet. Først synes 'langsom Liden' at være parallel med 'Langsom Løben', dernæst med 'Dodens Liden', hvorefter man opdager ordgentagelsen 'Langsom ... Liden', uden at der dog i noget tilfælde er meningsmæssig overensstemmelse.

2.2. *Logos-analysen*: Analysen af fiktionen er foretaget som en analyse af fiktive steder. Inddelingen bliver derfor i første omgang spatial, hvorefter der samles en række prædikater (funktioner og kvalifikationer) omkring disse "steder", så de samtidig får karakter af tilstandsmuligheder.

Den teoretiske basis for denne operation er den strukturelle semantik hos A.-J. Greimas (se Peter Madsens introduktion i Kritik 11). Jeg skal her opridse en forenklet version, som vil være tilstrækkelig i denne analyse.

1) Ud fra to termer, der er hinandens modsætninger (f.eks. Vand/Land), danner Greimas en kompleks term: Vand + Land (f.eks. en strandbred) og en neutral term. ikke-Vand + ikke-Land (f.eks. luft). Den komplekse og den neutrale term vil jeg under et kalde den medierende term.

2) Dernæst opstår problemet om de enkelte modsætningsakters indbyrdes relationer: *metonymi-relationen*. Det viser sig, at der i arabesken ikke er fri kombination: Vand/Land kombineres kun på én måde med Dag/Nat, nemlig Vand + Dag / Land + Nat. Netop denne bundethed gør fremgangsmåden velegnet.

3) Endelig er der den metaforiske relation: forholdet mellem det figurative indhold ("symbolerne") og det ikke-figurative indhold ("det symboliserede"). De to planer kaldes herefter billedplan og indholdsplan.

Normalt vil man henregne indholdsplanet til eidos-analysen, men om arabesken kan man sige, at fortolkningen er indlagt i fiktionen i de sidste strofer: tilstandsmuligheder på billedplanet spejles direkte i tilværelsesmuligheder på billedplanet.

Jeg opstiller med det samme et skema, der viser resultatet af struktureringsarbejdet, for derefter at gennemgå det i enkeltheder. Til de fire akser, der spejles i hinanden to og to, er føjet de vigtigste prædikater. Hver sojle over spejlingsaksen er altså en tilstandsmulighed, og hver sojle under den en tilværelsesmulighed. Som billed og indhold par excellence fungerer de indrammede termer overst og nederst i skemaet, idet de på en måde opsamler alle de øvrige termer som prædikater.

Jeg skal endelig understrege, at jeg ikke har arbejdet ud fra en freudiansk eller jungiansk "logik" i metafor-relationen, men kun bygget videre på de forbindelseslinjer digtet selv angiver.

Den høje kvinde	Det talende subjekt	Den blinde mænade
a' Vand { kolighed fugtighed	{ blomster }	varme { tørke } Land ā'
b'₁ { sol lys, hvidhed		måne { mørke } b'₁
b' Dag	{ "blomster" aften }	Nat b'
b'₂ { se stillehed, orden ubevægelighed		sanse { støj, kaos bevægelighed } b'₂
b₂ { evighed ubesmittethed ånd		forfængelighed { besmittelse drift } b₂
b Indre	{ dromme }	Ydre b̄
b₁ { vilje, troskab klogskab, uskyld		utroskab { uklogskab etc. } b̄₁
a Bevidsthed { hellig sorg ro	{ digtning }	bevidstløs { gentagelse af døden } Verden ā
eidos	logos	gramma

af DS.
 des jern.
 Kufj.
 om skiden
 mellem
 håndbæ
 og kanten
 af skiden

Est. Lacer?

Den første akse (a/a') består af termerne Vand/Land, men det er ikke disse størrelser i alle deres aspekter, der indgår i digtet, nogle er mere virksomme end andre. Vand er således kvalificeret ved 'fugtighed', hvilket indirekte fremgår af, at bølgen udtørres; altså bliver 'tørke' et Land-prædikat. Samtidig hermed står Land for 'varme' ("Glødende Nat"), hvorved Vand kvalificeres af 'kolighed'. Den medierende term er i dobbelt forstand 'blomster': de er rumligt placeret mellem havet og landet, og de forener disses kvalifikationer i deres vækst, de kræver både fugt og tørke. Temaet på denne akse er bølgens negation af sit element: den må forlade havet for at eksistere, men udtørres og brændes op derved. Disse vilkår peger på det metaforiske indhold: Bevidsthedens stræben mod Verden (a/a). Tanken, der må skifte eksistensform for at realiseres materielt. Blomsterne er billed på 'digtningen', den medierende term. Den er ganske vist ikke sat som tema, men som Wentzel når til på en anden måde, kan man sige, at det var de "digtede" blomster, der i det lange afsnit (linjerne 22–37) bremser bølgen i dens bevægelse mod tilintetgørelsen.

Den anden akse (b/b') består af termerne Dag/Nat. Prædikaterne hertil er inddelt i to mindre akser: den første (B_1/\bar{B}_1) rummer de umiddelbare egenskaber: 'sol'/måne' og 'lys'/mørke'. Lyset og solen var bølgens oprindelige omgivelser. Som de må vige for mørket, må de umiddelbart give positive egenskaber ('vilje', 'troskab', 'klogskab', 'uskyld') vige for deres modsætninger (b_1/\bar{b}_1). Den anden (b_2/\bar{b}_2) samler i en vis forstand de funktionelle konsekvenser af Dag og Nat. Om dagen kan man 'se' om natten må man 'sans' (høre, lugte, føle). Således er første strofe præget af synsobjekter, hvorimod tredje strofe er præget af sanseobjekter (lyd, klang, dryppen, rallen, brølen, skrig). 'Se'/'sans' kan henføres til 'ånd'/'drift' på b_2/\bar{b}_2 -aksen. De øvrige træk, der er karakteristiske for natten er 'støj', 'kaos', 'bevægelighed', hvoraf man kan udlede dagens 'stillehed', 'orden', 'ubevægelighed'. Tilsvarende 'evighed'/'forgængelighed' og 'ubesmittethed'/'besmittelse' på indholdsplanet. De samlende termer (b/b) kan kaldes Indre/Ydre — se en gang på skemaet!

Som mediation mellem Dag og Nat står aftenen (Oluf Friis kalder anden strofe et aftenbillede) og i en ny forstand blomsterne, nemlig ved deres prædikater; i begyndelsen er det overvejende Dag- og Vand-prædikater: "Lavrers og Myrthers Vover" (25), "Fulgt af dens lyse, rolige-blinkende, / Fulgt af dens *stirrende* Blomsterøjne" (27–28), hvilket skifter til betegnelser som "hvidskende", "Duft" (to gange), "tungtaandende", der angiver det sansede og sanselige. I tilknytning hertil ses 'drømme' som mediation mellem Indre og Ydre.

Tilbage er nu at bestemme de opsamlende (indrammede) termer. Her kan det måske undre, at den høje kvinde er placeret i samme søjle som Vand og Dag, til trods for at hun netop befinder sig på land om natten. Hendes tilhørsforhold til villaen peger imidlertid på de modsatte kvalifika-

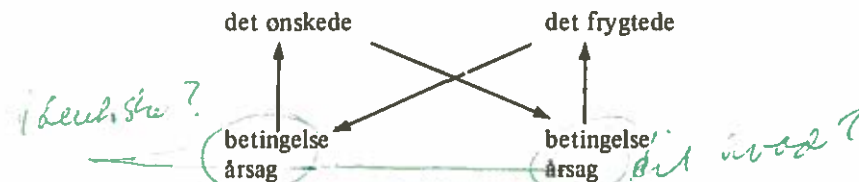
hvorfor det er
hvorfor det er

tioner: "Baaret mod den hvide Villa" (33), "Balkonggardinets kolde Silke" (43), "Se, Gardinets Silkevover" (73). Hun er en udpræget idé-kvind, et symbol på eidos, der ser verden uden at deltage i den. Hun undgår at besmitte verden med sin tale, "Har ej Ord" (96); istedet ser det talende subjekt (symbol på logos) sandheden om tilværelsen i hendes *blik* for derefter at kunne ud-tale den. Heroverfor er mænaden *blind* og *sanselig* (bløde hånd, åndes pust, barm, sugende blik): et symbol på gramma, den ydre besmittelse.

Den akron, systematiske analyse har afdækket det fiktive univers' organisation som tilværelsens muligheder. Der er en rendyrkelse af bevidstheden, eidos, fremstillet som en overdreven reservation, overfor en total erotisk realisation, gramma, fremstillet som en overdreven sanselighed, bevidsthedens negation. Digtets funktion har været at mediere mellem disse (u)muligheder, og den medierende term, logos, fremtræder euforiseret, hvorimod de rene termer dyslonseres: Friis aner "et pust af død" omkring den hvide villa, ligesom nattebilledet er en bevidstløs gentagelse af doden.

Mediationsbegrebets status i litteraturvidenskaben bliver diskuteret af Peter Madsen i hans artikler i Poetik I,3 og III,1. Udgangspunktet er den franske antropolog Claude Lévi-Strauss, der ser myterne og det mytiske billedsprog som forsøg på at mediere mellem f.eks. liv og død, Gud og menneske.

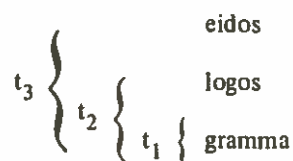
2.3. *Eidos-analysen*: For eidos-analysen leverer digtet en reflekteret fortolkning, en tænken over tilværelsen. En model, der beskriver en fortolkning, må på den ene side rumme en opspaltning af tilværelsens muligheder i de ønskede og de frygtede og på den anden side en forståelse af hvilke handlinger eller egenskaber, der betinger disse muligheder. Modellen kan skitseres således:

Fortolkningsmodellen er samtidig en text-model (se punkt 1.), idet det meningsfulde netop fremstår, når årsag og virkning hænger sammen, som man venter, det meningstomme, når fortolkningen bryder sammen, idet en ny *text* (en ny fortolkning) indtræder.

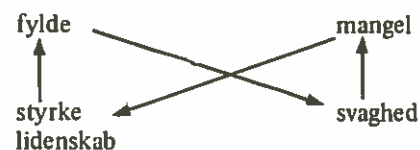
Det følgende skal vise, at digtet er sammensat af tre tekster. Bølgen text i første strofe er en gramma-text, der giver den fatale misforståelse. Herpå følger logos-texten (det *talende* subjekts text) i anden og tredje strofe.

Endelig følger i resten af digtet eidos-texten (den tavse kvindes text):

1) Gramma-texten: I første strofe anføres to handlingsmuligheder for bølgen. Den bølge, der glider tilbage i havet, er svag og vurderes ved ordet "rallende" negativt. Den stærke bølge stejler som en gang og flyver som en svane: dens styrke og lidenskab betinger, at den når sit mål.

*svage bølger
rallende på
pilene*

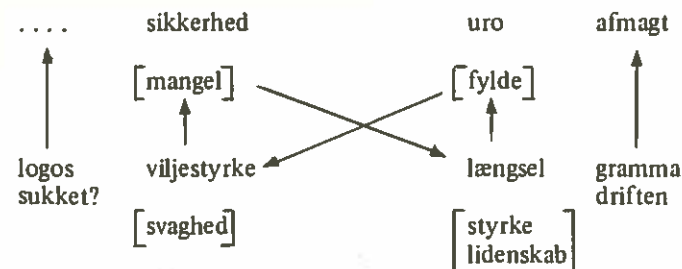

2) Logos-texten: I de næste strofer overmales denne text. Fortolkningen nedbrydes linje for linje, idet de enkelte termer gradvis skifter karakter. Den umiddelbare styrke var en længsel, resultatet ikke en tilværelses-fylde, men en indre uro: "Da forgaar du i anelsers Angst" (37). Den svage bølge var stærk nok til at blive tilbage: tomheden og mangelen i dens situation er indirekte en sikkerhed mod at blive opslugt.

Men logos-texten har endnu et aspekt. I gramma-texten var bevægelsens årsag nedlagt i subjektet, bølgen. Det ændres i anden strofe, idet bølgen skifter plads fra subjekt til objekt: den bliver "båret" og "dysset i graadmilde dromme" af blomsternes duft, den "brændes op" af sin længsel. I tredje strofe beskrives tre bølger af stigende voldsomhed (Friis: "tre stigende bølgeslag"). Den første er drommens bølge: den når kun til et sted mellem lys og mørke. Den næste bølge er sanselighedens, og dens relative styrke er også en relativt større magtesløshed: den ubefæstede indfanges af sanseligheden "Som Maanen suger Havets kolde Vande" (59). Bølgesubjektet goes ikke blot til objekt for nattens kræfter, men disse kræfter synes endog at have bestemt hele bevægelsen, idet månen, natten, mænen ses som aktører for gramma. Den tredje bølge er bevidsthedens totale udslettelse, beruselsens og vanviddets afmagt.

Gramma har med den falske text forlokket og besmittet bevidstheden. I logos-texten fremgår denne sammenhæng, men ændres ikke: sukket har kun ringe effekt (69–72).

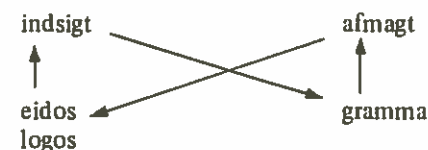
I modellen benyttes den gamle matrice igen, hvorved de to stadier i logos-texten antydes.

3) Eidos-texten: Som man kunne vente fuldendes denne fortolkning i de sidste strofer. Ved at gå i exil opnår idé-kvinden den højeste indsigt i tilværelsen. Eidos' sejr over gramma er ikke for denne verden, men er skrevet sort på sort i en usynlig skrift:

Tegner mørk sig mod den mørke Luft
Som et Sværd igennem Nattens Hjerte.

Eidos-texten står for sandhed og magt og fremtræder derved euforiseret. Gramma-texten er til slut besejret, falsk: dysforiseret.

2.4. **GRAMMAanalysen:** Det er nu muligt at danne sig et samlet billede af analysen, idet analyseniveauerne resumeres vertikalt, tilværelseskategorierne horisontalt i skemaet:

		tilværelsen		
digtet	GRAMMA	eidos	logos	gramma
	eidos	+	(+)	÷
	logos	÷	+	÷
	gramma	(÷)	(÷)	+

Digtet artikulerer tre logiske struktureringer af tilværelsen, der hver euforiserer én eller flere termer på de øvriges bekostning (euforisering er angivet med +, dysforisering med ÷. Parentes angiver en svagere valorisering). Der er én logik, hvor tilværelsen er et *spil* uden indhold, men med

stadig nye regler (gramma). En, der skaber en syntese af bevidsthed og verden (logos). Og én, der mest i metafysikkens ånd sætter tanken over den tingslige verden og værdier som resultat af en tænken over tingene (eidos).

Digtets dialektik sætter ind, når disse *logikker* begynder at modsige hinanden. Man ser ikke blot, at hver enkelt logisk struktur i sig selv er utilstrækkelig, men også at *logikken som sådan* er en indsnævring af tilværelsens muligheder. GRAMMA er (jvf. punkt 1.3: en poly-logisk artikulation) repræsentationens, billedets umulighed. GRAMMA bliver en *del af* tilværelsen, eller rettere den instans, der forener digt og tilværelse.

Dette kan måske virke abstrakt og teoretisk, og jeg skal derfor give et eksempel på en dialektisk læsning. Læser man først på overfladen digtet som en undsigelse af livet og den erotiske realisation (i stil med Kingo), vil man straks derpå se en (ironisk) undsigelse af undsigelsen som en triviell og utilfredsstillende løsning. *Flugten* fra erotikken er omdefinert til en stræben mod en høj og *herlig kvinde*, som *fordi* hun opgiver

Hvorfor kæmpe, når vi veed, at *Sværdet*

Dog skal vristes af vor Haand en Gang?

selv bliver "et *Sværd* igennem Nattens Hjerter." Disse paradokser er konkrete momenter af digtets dialektik. De artikulerer en ny tilværelsesmulighed, som ikke var indeholdt i det overleverede text-hierarki: en nedlæggelse af forskellen mellem bevidsthed og verden.

3. En sandsynlig indvending mod analysen er, at den er usandsynlig. Hertil kan siges to ting. For det første, at de samme fænomener i højere grad findes hos Jacobsens franske kolleger, Rimbaud og Mallarmé, og at de kontinuerligt er blevet mere synlige i den moderne litteratur. For det andet, at de modsætninger, der er skitseret mellem de tre analyseniveauer, minder påfaldende om modsætningerne mellem de tre citerede analyser. Disse analyser har dog det tilfælles, at de søger at ordne alle iagttagelser under en enkelt logik, og jeg skal søge at karakterisere hver af dem med denne lighed for øje.

1) Oluf Friis og eidos-analysen: Digtets tema er for Friis "livet set i dødens belysning". De to størrelser, liv og død, gives af de to bølger i første strofe, dødens bølge og livets bølge. Bølgebevægelsen er udtryk for liv, bølgens fald for død. Livet repræsenteres af en livsvilje, en "sund livslængsel", døden af "håbløshed og angst".

På baggrund heraf ses digtet oprulle en række tilværelsesmuligheder, der forholder sig til denne dualisme. Gramma – den orgiastiske livsudfoldelse. "Hvad hjælper flugten ind i lidenskab. Sukket venter dig, en døende bølge." Altså en dårlig løsning. Her kan man indvende, at subjektet ikke

flygter ind i sanseligheden, men tiltrækkes, og at sukket ikke er døden, der venter efter udskøjelsen, men subjektets forsøg på at redde sin identitet ud af det sanselige kaos. Logos – drommene. Livs-bølgen standses af farlige dromme, der "suger kraften ud af den sunde livslængsel, så den segner og dør." Altså også en dårlig løsning. Eidos – kvinden. Det er tydeligt, at kvinden *skal* stå for den "sunde" løsning. Spørgsmålene (86–93) bliver således til spørgsmål, som digteren stiller hende, skønt det af sammenhængen fremgår, at han spørger hende, om disse spørgsmål til tilværelsen også er hendes, om hun resignerer, som han gør. Nu får Friis hende til at besvare spørgsmålene negativt: man skal ikke give op, men forstå "at livet med dødens kår har *sin* (F. fremhæver) skønhed. Lidelsen lofter."

Som helhed må man sige om Friis' analyse, at den tilgodeser nogle værdier, de ideale, som da ved udvælgelse kan findes i digtet. Tilbage er bl.a. at analysere den erotiske problematik og den retoriske finesse, at digteren ved at rette sin "sunde livslængsel" mod idé-kvinden samtidig frelser sig selv fra en mere kompromitterende livsudfoldelse.

2) Knud Wentzel og logos-analysen: Det sunde er for Wentzel viljens stræben mod et mål. Herved koordineres sansernes og tankens udfoldelse (gramma og eidos), og der dannes en positiv syntese (logos). Det usunde hos Jacobsen er hans "manglende evne til at holde viljen rettet mod mål i omverdenen. Den retter sig alle andre veje hen end fremad." Den sunde mediation er i digtet erstattet af en kunstnerisk udfoldelse: "Kom der ikke handling og besiddelse ud af det, kom der kunst." Idet den fremadrettede vilje forsvinder, svigter også koordinationen af tanke og sanser, som derfor udfolder sig isoleret og "danner henholdsvis et sansernes (tredje strofe) og tankens (fjerde strofe) arabeskmønster."

Det, som Wentzel har svært ved at få anbragt i denne model, er digtets formelle løsning. Bevidstheden som eidos-instans stræbte ikke mod at tage kvinden i besiddelse, men mod en fremmed gramma-instans. Med kvinden finder bevidstheden sig selv og kan fordømme gramma. Det er måske heller ikke helt så indlysende, som det gores, at digtet har sig selv som emne. Kunsten og digtningen er ikke direkte tematiseret. (Se også punkt 2.2.).

3) Torben Brostrøm og gramma-analysen: "Fra det ukendte, anonyme udgår bevægelsen, impulsen til at fylde livsrytmen med indhold." Bølgen kommer fra *for* lyset, bevægelsen udgår fra det ubevidste: gramma er drivkraft for tanken og viljen og driver dem tilbage i gramma, hvor reaktionen er en *hengivelse til driften*. "Men det tilfredsstillende, sukket rejser sig bestandig." Eidos lader sig ikke forene med gramma, hvorefter "angsten for driften idealiseres i den urorlige kvinde." Det er nu karakteristisk, at Brostrøm valoriserer kvinden negativt. Hendes tavshed er en stumhed, der viser, "at hun ikke er blevet en aktiv og virksom del af den modne personlighed." Digtets slutning er kun tilsyneladende rolig, en

glorificering af det uløste problem: "Det er digtets svageste og sprogligt mindst originale del, hvor dets prosamening lægges frem." Gramma, skriften og det ubevidste, sættes udialektisk som den norm, digtet læses ud fra. Det metafysiske text-hierarki er vendt på hovedet og videreføres således: Det er refleksionen og meningen, der besmitter det rene skrift-spil, og som ikke vil kendes ved driften. Den kunstneriske inspiration står i nær relation til det u-bevidste, og det kunstnerisk værdifulde svinder, når refleksionen sætter ind.

4. Det er nu tiden at genoptage de første afsnits brede synsvinkel. Hvad jeg beskylder de tre tolkninger for er en text-hierarkisering af typen:

eidos → logos → gramma

hvor rækkefølgen er variabel. Indvendingerne herimod kan forudses: de enkelte termers konstitution beror naturligvis på en dialektik etc. Dette betyder, at den første sigtning har været for grovkornet til at få nogen større effekt, men det betyder ikke, at de givne indvendinger er andet end en formel afværgemanøvre, en reorganisering af metafysikken ved hjælp af en ny dimension i den lidt kedelige hierarkimodel. Denne manøvre kan opfanges i følgende model:

Den indrømmede dialektik mellem tanke og handling (eidos og gramma) truer bestandig med at gå i tomgang (strukturens fattigdom), hvilket afhjælpes af den tredje, nu overordnede, instans: logos ('mennesket' – 'sproget' – 'kunsten'), der som en positiv uendelighed af muligheder kan berige den tomme dialektik, og som vi (gode humanister) derfor bør befatte os på at få i tale.

Denne tankegang, der nok ligger tættest på det Wentzel skriver, er imidlertid stadig hierarkiserende, og den er da også blot en camoufleret version af den generelle økonomi i det kapitalistiske samfund. Parallelt med logos står 1) kapitalen, der sikrer en bestemt relation mellem arbejder og arbejdsgiver; 2) fallos(-symbolet), der sikrer konsroller m.m.; 3) Gud og faderskikkelsen, der sikrer sandheden, moralen og familiestrukturen; 4) staten, der sikrer udbredelsen af lov og orden.

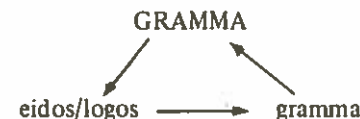
Alle disse instanser betragtes som livgivende eller berigende, samtidig med at de veksler *lige* dele gramma med *lige* dele eidos (f.eks. arbejde med løn). Der kan aldrig være tale om, at nogen bliver snydt eller udbyttet i denne økonomi, hertil er logos-figurene for fjerne og arketypiske. Vil man diskutere med den nærværende logos-figur for at finde denne økonomis hemmelighed, vil man finde den omhyggeligt bortgemt bag beton eller

fordomme: 1) guldet er muret inde; 2) konkrete konsorganer er obskone; 3) Jesus er myrdet; 4) monarken er noget helt for sig, medens præsidenten er skarpt bevogtet af livvagter.

Kun ved at idealisere disse objekter/personer begrundes deres magtposition. Forkaster man idealismen/metafysikken bliver det derimod muligt at se dem som agenter for den sociale repression, lige som logos og logocentrismen må tilskrives sin andel heri. Den aktuelle litteraturundervisning er andet og mere end berigende og befrugtende.

Kan man således karikere logocentrismen, kan man imidlertid også bruge karikaturen som forbillede for teorien i den dialektiske, grammatologiske, fase. Den understreger nemlig det fraværendes 'betydning' for det nærværende. Det helt enkle (og næsten ufattelige), at en handling, et udsagn etc. altid er forskellig fra et formål, en mening etc. *med hensyn til* noget *andet*. At fastlægge dette *andet* som andet end den absolutte forskel er at tage hensyn til en specifik instans i det nærværende, og det må derfor undgås. GRAMMA er dette *andet*, hvorigennem man kan kommunikere og forandre, og som man kan forandre. Bevidsthed om GRAMMA er bevidsthed om *forskelle* (f.eks. mellem arbejde og løn eller mellem Friis, Wentzel og Brostrom). Repression er blandt andet at reducere disse forskelle til ligheder.

Den ny model, hvor logos er sat på plads ved siden af eidos, kan noteres:

Rekursionen er en afgørende dialektisering af den foregående model. En handling må for at aflejres i bevidstheden sætte et spor i GRAMMA og dernæst billedlig talt sætte af fra GRAMMA. Produktionen (gramma), der i den begrænsede sammenhæng faktisk er programmeret, intenderet af eidos, skriver bestandig på en negativ text (GRAMMA), i hvis skygge meningen (eidos) kan fremstå som positiv intention etc., og hvis vildskab kun kan tæmmes, når den omfortolkes eller glemmes.

Lad denne tekst være en påmindelse herom.

Note: Skriftproblematikken behandles generelt i Vindrosen 7/70 (især Per Aage Brandt: Om skrift. Min afsluttende model er en spejlvendt gentagelse af hans 'praxis-model'). For en videre fordybelse kan henvises til Jacques Derrida: Om grammatologi (Arena 1970), der desuden har en omfattende indledning (med litteraturhenvisninger) af Per Aage Brandt. En orientering om jævnføringen til økonomiske og seksuelle strukturer findes i Jørgen Holmgaards 'Introduktion til numismatikken' ('poetik', III,4 1971). Problematikken er videre behandlet i min artikel 'Om økonomiens teori og teoriens økonomi' ('poetik', IV,4 1970).

Ole Andkjær Olsen,
oktober 1970